

СІМ'Я ТА ГЕНДЕР: ВІД МИНУЛОГО У МАЙБУТНЄ

Ушкалова Є. А.

Наук. керівн.: канд. філос. наук, доц. **Пилипенко С. Г.**

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Активні суспільні трансформації, що відбуваються нині, суттєво змінюють усталені способи життєдіяльності, суспільні норми та ідеологічні конструкції. З'явившись у вітчизняному соціально-гуманітарному дискурсі на початку 90-х років XX ст. концепт «гендер» та пов'язана з ним проблематика, як зазначають науковці, «набули вибухоподібного поширення і розвитку, оскільки апелювали до, можливо, найгрунтовнішого з поділів людства – поділу на статі, порушуючи питання “Що таке бути жінкою чи чоловіком у сучасному світі?”» [1].

Гендерна рівність, або ж рівність жінок і чоловіків, обумовлює концепцію, що усі люди – і жінки й чоловіки – мають право на розвиток особистих здібностей, право на вибір без будь-якого обмеження стереотипами, чітким розподілом гендерних ролей, упередженнями. Це означає, що однаковою мірою враховуються різні типи поведінки, оцінюються сподівання та прагнення, задовольняються потреби чоловіків і жінок. Це не означає, що жінки й чоловіки повинні стати однаковими, це означає, що їхні права, обов'язки та можливості не повинні залежати від особливостей статі.

Нині вагомий вплив на уявлення молодих людей справляють зразки західної культури. Звернення до історії становлення та розвитку гендерних уявлень щодо поведінки у країнах Західної Європи дає змогу краще зрозуміти інноваційні гендерні зміни, які відбуваються в умовах сучасного українського суспільства, що обумовлює **актуальність** зазначеної теми.

Варто підкреслити, що мислителі всіх історичних епох писали про жінок, намагаючись визначити, що відрізняє їх від чоловіків, і створити ідеали жіночої поведінки. Ці ідеї містяться в релігійно-філософській літературі, наукових трактатах, художній літературі тощо. Ці ідеї не лише становлять історичну спадщину минулого людства, вони постають

матрицею культури, що визначала взаємодії людей у суспільстві. Так, сьогодні викликають подив та посмішку роздуми Аристотеля, щодо стану чоловіків до жінок: «перший за своєю природою вище, друга – нижче, і ось перший панує, а друга перебувати в підпорядкуванні».

Безперечно, християнська традиція довгий час відповідала за формування гендерної ідеології європейських країн, спираючись на Біблію та повчання отців церкви. Ці символи, з одного боку, засвоювалися на особистісному рівні чоловіками та жінками, а з іншого – виступали основою правових норм, які відповідали за поведінку. Так, українська дослідниця Л. Яценко, звертаючись до образу жінки в історії, погоджується з роздумами Дж. Хантер, що загалом це образ «неповноцінності, а процес жіночої емансипації з часів античності однозначно й безпосередньо асоціювався з деструктивними соціальними наслідками, із розпадом моралі та руйнуванням сім'ї. Християнська традиція, на думку авторки, розглядала жінку як джерело зла: не випадково саме жінки становили основний контингент інквізиції, а одна з причин падіння Римської імперії пов'язана саме з процесами жіночої емансипації»[2, с. 70].

Водночас у Європі того часу відбулися певні зміни у ставленні до церковного шлюбу та шлюбно-сімейних відносин (Ю. Безсмертний). Саме у період пізнього середньовіччя церковний шлюб набуває виключної форми подружнього союзу, яка суворо забороняла розлучення й повторні шлюби за життя подружжя. Ця ситуація ще більше зафіксувала існуючі гендерні стереотипи, які протягом тисячоліття лише посилювали тиск на жінку.

Проте Відродження, як і наукова революція XVII ст., піддали сумніву непохитність існуючих авторитетів. Однак, як справедливо стверджує Л. Рєпіна у своєму дослідженні «Жінки та чоловіки в історії» [3], ці зміни не мають однозначної оцінки. На перший погляд, більш гучними стали голоси тих, хто відстоював позитивний погляд на жінок, проте, як свідчила практика, перевага віддавалася природничим наукам і, відповідно, юридичним нормам. Як наслідок, зазначає авторка, світ побачили нормативні акти, які ще більше обмежили права жінки та її здатність діяти незалежно в усіх сферах життя.

Ідея жіночої неповноцінності збереглася, на жаль, і в Новий час, не зважаючи на наукову революцію, що відбулася. Остання, посиливши значимість понять «розум», «контроль», «порядок», все ж наділила їх символами маскулінності на протигагу фемінінності, що позначалася поняттями «ірраціональність», «невпорядкованість», «неприборканість природою». Як зазначає Л. П. Рєпіна, визнання ідеї про «компліментарність статей було далеким від розуміння їхньої рівноправності, а на кінець XVIII ст. воно призвело до поширення уявлень про те, що статеві відмінності пронизують усі види людського досвіду: навіть форма скелету доводила більшості спостерігачів, що жінці самою природою призначено сидіти вдома й опікуватися дітьми»[3].

Як свідчить історія, духовна рівність, що визнавалася християнськими вченнями та поступове заміщення упродовж XVII–XVIII століть релігії наукою викликало протиріччя у захисників прав жінок, для вирішення якого необхідним вбачався пошук нових переконливих доказів. Проте природничо орієнтована наука все більше свідчила саме на користь існування суттєвої нерівності статей.

Варто підкреслити, що найбільша кількість європейських гендерних досліджень, що стосуються різних епох, присвячена інститутам сім'ї та шлюбу. Помітне місце серед цих праць посідає книга Ж.-Л. Фландрена, на сторінках якої поряд з іншими проблемами порушене питання щодо історичності сучасної форми сім'ї, яка становить базову структуру приватного життя, розмежування приватного та публічного в домашньому житті традиційного суспільства [4].

Протягом останніх десятиліть XX ст. побачили світ праці, де мова йшла про різні аспекти історії сім'ї (демографічний, економічний, правовий, соціологічний, психологічний) у безпосередньому взаємозв'язку з основними процесами суспільного розвитку. Не зважаючи на основну тенденцію при розгляді сім'ї XIII–XVIII ст. (думка про відсутність «сердечної прихильності»), Л. Яценко зауважує на дослідження Дж. Шарпа. Останній, вивчаючи історію гендерних відносин у XVII ст., відстоював думку про те, що шлюби, які засновувалися на коханні, вважалися більш бажаними, свобода у виборі партнера сприймалася як належне, шлюби за розрахунком розглядалися як негативні й нещасливі.

Незважаючи на суворе розмежування рольових функцій між чоловіком і дружиною, визначальним було уявлення про теплі стосунки між ними, побудовані на любові.

Отже, кожна історична епоха створювала матрицю гендерних стосунків, що дозволяє говорити про актуальність гендерного питання протягом усього існування людства. Як свідчить попередній аналіз, гендерні відмінності постають в якості соціального конструювання. Ідеться про існуючі механізми засвоєння суспільних ролей індивідом. Ті зміни, що відбуваються на сучасному етапі розвитку людства засвідчують про поступовий відхід від існуючих стереотипів, які сприймалися, а не існували насправді. Саме тому впровадження гендерної концепції в освіту, формування гендерних компетенцій та гендерно-відповідальної поведінки, постає одним із основних завдань на рівні держави. Прикладом реалізації держаної програми є робота Центру гендерної освіти Харківського національного технічного університету ім. П. Василенка (голова центру – Омельченко Г. Ю., старший викладач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін ХНТУСГ), спрямована на досягнення рівних можливостей для всіх громадян України, формування нових підходів толерантного ставлення до чоловіків і жінок; подолання стійких стереотипів в українському суспільстві та протистояння дискримінації та насильству.

Література

1. Основи теорії гендеру: навч. посіб. – К. : «К.І.С.», 2004. – 536 с.
2. Яценко Л. Гендерні відносини в шлюбі та сім'ї: ретроспективний аналіз європейської реальності / Л. Яценко // Рідна школа. – 2010. – № 12. – С 70–73.
3. Репина Л. Женщины и мужчины в истории [Электронный ресурс] / Л. Репина. – Режим доступа : http://krotov.info/libr_min/17_r/ep/ina_02.htm.
4. Зайцева Т. И. Развитие гендерных исследований в свете истории раннего Нового времени [Электронный ресурс] / Т. И. Зайцева. – Режим доступа : <http://journals.tsu.ru/uploads/import/856/files/343-095.pdf>